

УДК: 378.147:930.22

НАТАЛІЯ ЯКИМЕНКО

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ А. С. МАКАРЕНКА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті розглянуто можливість формування ключових компетентностей на основі використання педагогічних поглядів А. С. Макаренка під час вивчення курсу «Українська мова як іноземна».

Ключові слова: компетентність, соціальна, комунікативна, загальнокультурна, громадянська компетентність, аудиторна, позааудиторна робота.

Постановка проблеми. Когорту всесвітньо визнаних геніїв педагогічної думки заслужено представляє Антон Семенович Макаренко. Його доробок – визначний етап у світовій та вітчизняній педагогіці. Вихователю-практику, учителю-новатору були надзвичайно близькими не лише проблеми виховання особистості в колективі, а й методичні аспекти викладання дисциплін, адже у постанові педагогічної ради учительського інституту записано: «Антон Макаренко – видатний вихованець за своїми здібностями, знаннями, розвитком і працьовитістю. Особливий інтерес виявив до педагогіки та гуманітарних наук, з яких багато читав і писав чудові твори. Буде дуже добрим викладачем усіх навчальних предметів, особливо історії і російської мови».

Маючи колосальний досвід, Антон Семенович напрацював нові форми навчання та організації праці, позааудиторної просвітницької роботи, розробив вискоелективну систему виховання, що допомагала сформуватися морально-розвиненій особистості, сприяла формуванню, як нині зазначають, ключових компетентностей: уміння вчитися, соціальної, загальнокультурної, здоров'язберігаючої, громадянської, підприємницької компетентностей [3, с. 86-90].

Змінюються покоління наставників учнівської та студентської молоді, цього року світова спільнота святкує 125-ту річницю від дня народження А. С. Макаренка, проте актуальність педагогічного доробку корифея перебільшити неможливо. Методи виховання та навчання, запропоновані та апробовані Антоном Семеновичем у роботі з проблемними підлітками, є дієвими і в полінаціональному студентському середовищі, де сходиться воедино незліченна кількість проблем: мовних, релігійних, культурних, побутових, етичних, національних... Невичерпний потенціал для вирішення імовірних конфліктних ситуацій та формування ключових компетентностей особистості має дисципліна «Українська мова як іноземна». Адже знання мови, як складової культури кожного етносу, дає можливість адаптуватися до вимог соціуму, бути компетентним у ключових життєвих орієнтирах нової мовної спільноти: через розвиток уміння вчитися та соціальну і загальнокультурну компетентність забезпечується здоров'язберігаюча, громадянська, підприємницька компетентність, а з опануванням інформаційними та комунікаційними технологіями і навички роботи з комп'ютерною технікою та в мережі internet. Тобто проблема соціалізації особистості, адаптації її до вимог суспільства, індивідуальної компетентності (підготовленості та відповідності запитам сучасності) гостро стояла перед А. С. Макаренком у 20-30-х р.р. XX століття і є архіактуальною й нині, тому практична розробка запропонованого питання має теоретико-прикладне значення. Важко не погодитися з думкою М. Д. Ярмаченка про те, що «творча спадщина А. С. Макаренка не обмежується територіальними чи часовими рамками, тобто 20-30

роками ХХ століття, вона спрямована в майбутнє і не тільки може, а й повинна застосовуватися в сучасних умовах» [8, с. 53].

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми.

Поняття професійної компетенції та компетентностей у наукових колах розглядається порівняно недавно, проте маємо чимало науково-критичних статей за вказаною проблемою. До зазначеного питання зверталися у своїх працях А. Бермус, О. Бобієнко, В. Болотов, Г. Гордієнко, І. Зимня, Г. Малик, В. Савченко, Л. Філіпова, А. Хуторський, Ф. Ялалов.

І. Зимня, трактуючи виступ В. Хутмахера про прийняті Радою Європи 5 компетенцій, наводить такий їх перелік:

політичні й соціальні;

компетенції, пов'язані з життям у багатокультурній спільноті;

компетенції, що стосуються володіння усною і письмовою комунікацією;

компетенції, пов'язані з ростом інформатизації суспільства;

здатність вчитися протягом усього життя [5].

Теоретико-методичні особливості викладання української мови як іноземної розглядаються у працях Б. Сокола, Я. Гладир, В. Корженка, І. Жовтоніжко, Т. Єфімової, А. Кулик, Т. Лагути, О. Тростинської, Г. Тохтар, М. Опанасюк, А. Чернової, О. Романової, Л. Бей.

До обговорення питання викладання української мови як іноземної наукова громадськість долучилася відносно недавно, оскільки співпраця з іноземними студентами тривалий час відбувалася не державною мовою. Харківські науковці Л. Бей та О. Тростинська зазначають, що в результаті «проведеного опитування ... лише 1 % іноземних студентів погоджується обрати мовою навчання українську, тому на підготовчих факультетах вивчається російська мова» [1, с. 42]. До того ж, переважна більшість теоретико-методологічних розробок викладання української мови як іноземної стосуються методологічного забезпечення процесу викладання, а не впливу вивчення зазначеної дисципліни на особистість студента. Тому питання формування ключових компетентностей при викладанні вказаної дисципліни і до нині потребує розширення та поглиблення.

Мета статті – проаналізувати методичні та виховні напрацювання (досвід) А. С. Макаренка через призму викладання української мови як іноземної та можливість формування особистісних ключових компетентностей у студентів-іноземців при вивченні дисципліни «Українська мова як іноземна»

Викладення основного матеріалу із обґрунтуванням отриманих результатів

Поняття „компетентність” розуміємо у трактуванні української вченої О. Пометун, яка вважає, що компетентністю людини можна називати спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання, і які дають змогу людині визначати, тобто ідентифікувати й розв'язувати, незалежно від контексту (ситуації), проблеми, притаманні певній сфері діяльності. Сформовані компетентності людина використовує за потреби у різних соціальних та інших контекстах залежно від умов і потреб щодо здійснення різних видів діяльності. Компетентна людина застосовує ті стратегії, які здаються їй найприйнятнішими для виконання окреслених завдань. Управління власною діяльністю призводить до підвищення або модифікації рівня компетентності людини [9, с. 18].

Опанування будь-якою наукою передбачає високий рівень самоорганізації та самодисципліни. Засвоїти ж іноземну мову, перебуваючи поза межами рідного лінгвопростору і не дотримуючись постійності в роботі – неможливо. У праці «О моём опыте» Антон Семенович зазначає, що «дисципліна – це зв'язок, повне усвідомлення, ясність загального для всіх розуміння – як необхідно вчиняти, з ясною, дуже точною зовнішньою формою, яка не може бути спірна... Дисципліна не є метод і не може бути методом, оскільки як тільки вона перетворюється в метод, вона перетворюється в прокляття» [4, с. 84–85]. Ця думка стала підґрунтям для систематичної роботи студентів із повсякденним словниковим запасом:

щоразу на заняття із дисципліни «Українська мова як іноземна» слід дібрати кілька незнайомих (незрозумілих) слів, почутих у транспорті, у магазині, в лекційних аудиторіях; недисциплінований студент знижує рівень комунікативної, соціальної, загальнокультурної компетентності. Із зростанням самостійності у спілкуванні приходиться вищий рівень виконання завдань та комунікативної компетенції. Вищезазначений вид роботи та активна соціальна позиція підвищують рівень розвитку загальнокультурної, здоров'язберігаючої та громадянської компетенцій, адже при накопиченні відповідного словникового запасу обсяг отриманої та усвідомленої інформації зростає й можна поряд із граматичними та лексичними завдання запропонувати студентам-іноземцям відвідування екскурсій, вистав, ознайомлючі візити до бібліотек, музеїв, інших закладів культури та дозвілля. А. С. Макаренко у статті «Про деякі проблеми теорії і практики виховання» [7, с. 84–85], говорив, що навчання не є єдиним способом виховання: поряд із ним слід застосовувати й інші способи впливу на особистість із метою її соціалізації.

Продуктивне опанування українською мовою як іноземною передбачає роботу у колективі (групою чи парами, наприклад, при опрацюванні моно- чи діалогічних тем). Оскільки колектив, за А. С. Макаренком, є потужною виховуючою силою, що так само розвиває та виховує, тобто соціалізує особистість, то аудиторна та позааудиторна робота студентів із дисципліни «Українська мова як іноземна» сприяє формуванню соціальної та громадянської компетентностей.

В. Бучківська наголошує, що «важливе місце у моделі виховання А. С. Макаренка посідає і самовиховання. Свобода вибору особистістю тієї чи іншої моделі поведінки зумовлена самовихованням» [3, с. 5], тому активна самоосвіта, самоорганізація, правильний розподіл навчального часу та часу відпочинку, самовиховання при вивченні зазначеної дисципліни, впливають на формування не лише соціальної та громадянської, а й здоров'язберігаючої компетентностей.

При вивченні лексичних тем «Знайомство», «Мій робочий день», «Мій вихідний день», «У магазині», «У аптеці», «Дозвілля (на ковзанці, у кіно, у театрі, у музеї, у бібліотеці)», «Мої захоплення (спорт, кіно, рибалка, полювання, килимарство, вишивка)» викладач має можливість підкреслити важливість і необхідність підвищувати рівень соціальної, здоров'язберігаючої, громадянської компетентностей, уміння вчитися. Слушно у цьому ракурсі зауважує І Бех: постійне вправлення у практичних способах дій призводить до розвитку досвідченості суб'єкта. За такого способу набуття досвідченості доцільно говорити про нижчий рівень компетентності особистості [2].

Ми погоджуємося із зауваженням А. Галецької, що «мовлення викладача українською мовою виконує дві важливі функції. По-перше, воно використовується для організації викладачем навчання та виховання на занятті. Тому воно повинно бути виразним, переконливим, грамотним, економним. По-друге, мовлення викладача української мови на відміну від викладачів інших предметів є засобом навчання, тобто стимулом, що спонукає до мовлення. Тому воно має бути зразковим, або нормативним; автентичним, тобто саме так сказав би у даній ситуації носій мови; адаптивним, тобто повинно відповідати можливостям та мовленнєвому досвіду студентів-іноземців; різноманітним за засобами вираження думки» [4]. Отже, власним прикладом викладач формує комунікативну компетенцію студента-іноземця. Доброзичливість, дипломатичність у спілкуванні, врівноваженість, взаємна довіра, відчуття рівноправності та поваги створює доброзичливу атмосферу заняття й переконає студента-іноземця не лише у необхідності вивчення предмета, а й, знову ж, допомагає соціалізуватися, адекватно відповідати на запити нової спільноти. Фактично, йдеться чи не про найголовніший макаренківський принцип взаємодії учителя (наставника) і учнів (студентів) – якомога більше вимогливості до учня, якомога більше поваги до нього.

У практику викладання навчальних дисциплін вищої школи в цілому та української мови як іноземної зокрема повинні вкорінитися такі методи аудиторної та позааудиторної роботи, які (за концепцією А. С. Макаренка) формують організований студентський колектив, створюють позитивні традиції та здоровий дух змагання.

Наприклад, при вивченні теми «Національна кухня» пропонуємо групі студентів поділитися на команди й назвати та записати на дошці українською мовою (дотримуючись правописних та графічних норм) назви національних страв держав, з яких приїхали студенти. За наявності технічних можливостей, як домашнє завдання, пропонуємо створити відеопрезентацію-розповідь про національну кухню рідної країни (при виконанні завдання студенти можуть об'єднуватися в мікрогрупи). Подібні завдання варто використовувати при вивченні лексично складніших тем: «Історія мого народу», «Культура мого народу», «Подорож моєю країною». Здобуті базові знання та навички можуть бути предявлені на Святі рідної мови в навчальному закладі. Така перспективна лінія розвитку колективу та особистості в колективі, гра з навчальною метою, – як складові досвіду А. С. Макаренка, – продовжують формування комунікативної, соціальної, загальнокультурної, здоров'язберігаючої компетентностей, уміння вчитися.

Висновки. Отже, на підставі вищесказаного, стає очевидним важливість і значимість педагогічного досвіду А. С. Макаренка для формування ключових компетентностей студентів-іноземців при вивченні української мови як іноземної. Класичною та загальновідомою є думка видатного педагога про формування особистості ще у батьківській родині до 5 років, але й недооцінювати виховний та компетентнісформуючий потенціал української мови як іноземної при викладанні – ірраціонально.

Важливою для студента та викладача є думка відомого педагога про те, що гуманізм полягає не в красивих словах і декларуванні, а у відповідальності, повсякденній копіткій роботі зі створення належних умов для здорового побуту, навчання, праці, освоєння професії, фізичного зростання і духовного росту молоді людини. Тобто взаємне толерантне ставлення один до одного усіх учасників навчально-виховного процесу підвищує не лише рівень кінцевого результату, а і ступінь задоволення викладача та студента від співпраці. Спільна робота у такому руслі сприяє формуванню ключових компетентностей особистості та позитивного іміджу України.

Очевидно, що при вдумливій підготовці та проведенні занять із дисципліни «Українська мова як іноземна»: опрацюванні відповідних текстів для читання та аудіювання, підборі граматичних завдань належного рівня складності та змістової наповнюваності, відповідних видів позааудиторної роботи – викладач мови сприяє формуванню ключових компетентностей особистості студента. А вдумливе та глибоке вивчення викладачем-мовником педагогічного досвіду А. С. Макаренка підвищує якість роботи філолога.

Список використаних джерел

1. Бей Л. Б. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів / Л.Б. Бей, О.М. Тростинська. // Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна № 12. – С. 42-49.
2. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. – Режим доступу: <http://www.ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>
3. Бучківська В. В. Особистісно орієнтований підхід до виховання в педагогічній спадщині А. С. Макаренка.: Автореф. канд... пед. наук. / В. В. Бучківська. – К., 2004. – 20 с.
4. Гелецька А. І. Методика викладання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Philologia/1_95313.doc.htm
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования / И.А. Зимняя // Интернет-журнал «Эйдос», – 2006. 5 мая <http://eidos.ru/jurnal/2006/0505.htm>
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики/ Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112с.
7. Макаренко А.С. О некоторых проблемах теории и практики воспитания//Педагогические сочинения: в 8 т. / АПН СССР; [редкол.: М. И. Кондаков, В. М. Коротов, С. В. Михалков, В. С. Хелемендик]. – М.: Педагогика, 1983–1986. – т.4.
8. Педагогіка / За ред. М. Д. Ярмаченка. К., – 1986. – 544 с.

9. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під загальною редакцією О.В. Овчарук. – К.: „К.І.С”, 2004. – 112 с. – С. 16–26.

10. Тростинська О.М. Український лінгвокультурологічний аспект у викладанні російської мови іноземним студентам / О.М. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: Зб. наук. праць. – Харків: Константа, 2007. – Вип. 11. – С. 261–267.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2013

Якименко Н.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Україна

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ А. С. МАКАРЕНКО В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

В статье раскрываются возможности формирования ключевых компетентностей при использовании педагогических взглядов А. С. Макаренко во время изучения украинского языка как иностранного.

Ключевые слова: компетентность, социальная, коммуникативная, общекультурная, гражданская компетентность, аудиторная, внеаудиторная работа.

Yakimenko N.

Poltava's National university of technical of the name of Yuriy Kondratuk, Ukraine

PEDAGOGICAL OPINIONS OF A. S. MAKARENKO AS A COMPONENT OF FORMATION KEY COMPETENCES DURING STUDYING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

In the article we scrutinize possibility of key competences for using pedagogical opinions of A. S. Makarenko during studying Ukrainian as a foreign language.

Keywords: competence, social, communication, general culture competence, audience, extracurricular.